DOI: 10.59560/18291155-2026.3-263

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Հայաստանի եվրոպական համալսարանի
հանրային իրավունքի և միջազգային իրավունքի
ամբիոնի հայցորդ

ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԵՎ ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԻՐԱՎԱՋՈՐՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐ ԿՈԼԻԶԻԱՆԵՐԸ ԵՎ ՓՈԽԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄՆԵՐԸ

Ամփոփագիր

Սույն հոդվածում քննարկվում են մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում Եվրոպական դատական հաստատությունների գործունեության և փոխգործակցության արդի զարգացումները և դրանց ազդեցությունը քաղաքացիների իրավունքների պաշտպանության վրա: Եթե Հայաստանի Հանրապետության՝ Եվրոպայի Խորհրդին անդամակցությունն էականորեն նպաստել է այդ կազմակերպության չափորոշիչներն ու սկզբունքները, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը ՀՀ իրավական համակարգ ներմուծելու ակտիվացմանը, ապա Եվրոպական միության իրավունքի այդ չափորոշիչներն ու սկզբունքները համապատասխան խորությամբ քիչ են ուսումնասիրված:

ԵՄ արդարադատության դատարանի իրավասության ուսումնասիրման ակտուալությունը պայմանավորված է մարդու իրավունքների պաշտպանության եվրոպական համակարգի գործունակության վրա ԵՄ մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների ազդեցության աստիճանի բացահայտմամբ,՝ մանավանդ հաշվի առնելով այնպիսի երևույթներ, որոնք են Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի դրույթների հաստատումը՝ որպես ԵՄ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների աղբյուր, Եվրոպական միության հիմնական իրավունքների խարտիայի ընդունումը, ինչպես նաև վերջին զարգացումները՝ ԵՄ կողմից Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային միանալու իրավական խոչընդոտների հաղթահարման ուղղությամբ:

ԵՄ արդարադատության դատարանի՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների և ստանդարտների ուսումնասիրությունը, Մարդու իրավունքների

եվրոպական դատարանի հետ հարաբերակցության հիմքերն ու հնարավորությունները կարևորվում են այն պատճառով, որ որպես ԵԽ անդամ երկիր Հայաստանը հայտարարել է նաև Եվրոպական միությանն անդամակցելու գործընթացի մասին 2025 թվականի մարտի 26-ին Ազգային ժողովի կողմից ընդունված՝ «Եվրոպական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցելու գործընթացի մեկնարկի մասին» ՀՀ օրենքով:

Վերոգրյալի համատեքստում կարևորվում է ԵԽ և ԵՄ շրջանակներում մարդու իրավունքների պաշտպանության սկզբունքների և մեխանիզմների իրավական հիմքերի ուսումնասիրությունը, ՄԻԵԴ և ԵՄԱԴ իրավական կարգավիճակի առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը, և նրանց ազդեցությունը մարդու իրավունքների պաշտպանության Եվրոպական համակարգի իրավական հիմքերի ձևավորման ու զարգացման վրա:

Հիմնաբառեր. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, ԵՄ արդարադատության դատարան, մարդու իրավունքների պաշտպանության միասնական մեխանիզմներ, ԵՄ արդարադատության դատարանի իրավազորություն, մարդու իրավունքների պաշտպանություն:

1. Ընդհանուր դրույթներ

Մարդու իրավունքների պաշտպանության հիմնական պատասխանատվությունն ընկնում է ազգային դատական համակարգերի վրա: Այդուհանդերձ, եվրոպական պետություններում մարդու իրավունքների պաշտպանության միասնական մեխանիզմներ և ստանդարտներ հաստատելու համար անհրաժեշտ է դարձել այս պետությունների համար միջազգային համակարգի ստեղծումը, որը կապահովի ժողովրդավարության հանրաճանաչ սկզբունքների կիրառությունը, օրենքի գերակայությունը և մարդու իրավունքների պաշտպանությունը: Այսպիսի համակարգի ստեղծման մտահղացումը ի կատար է ածվել 1949 թվականին Եվրոպայի Խորհրդի և 1952 թվականին Ածխի և պողպատի եվրոպական համագործակցության ստեղծմամբ: Վերոնշյալ խնդիրների ապահովման նպատակով նշված կազմակերպությունների շրջանակներում ստեղծվել են դատական մարմիններ: Եվրոպայի խորհրդի շրջանակներում ընդունվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան և դրա հիման վրա ստեղծվել է Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը (ՄԻԵԴ), իսկ Ածխի և պողպատի եվրոպական համագործակցության (1957 թվականին՝ Եվրոպական տնտեսական համայնք, իսկ 1992 թվականից Եվրոպական միություն) շրջանակներում՝ Եվրոպական միության արդարադատության դատարանը (ԵՄԱԴ):

ՄԻԵԴ ստեղծմամբ քաղաքացիների դատական պաշտպանությունը դադարել է լինել բացառապես համապատասխան պետությունների բացառիկ առանձնաշնորհը:

Արվել է սկզբունքորեն կարևոր քայլ քաղաքացու միջազգային իրավասուբյեկտության ճանաչման ճանապարհին[1]: Հենց դա է պատճառը, որ Եվրոպայի խորհուրդը Կոնվենցիան անվանել է «իր նշանակությամբ աննախադեպ փաստաթուղթ»[2]:

Իր գործունեության ընթացքում Դատարանն արդեն կայացրել է ավելի քան 25,000 վճիռ, ինչը վկայում է եվրոպական իրավական տիրույթում նրա նկատմամբ վստահության աննախադեպ աճի մասին: Թեև պատմականորեն գանգատների մեծ մասն ուղղված էր արևմտաեվրոպական երկրների դեմ (Իտալիա, Ֆրանսիա, Մեծ Բրիտանիա), վերջին երկու տասնամյակում ծանրության կենտրոնը տեղափոխվել է դեպի արևելաեվրոպական պետություններ՝ արտացոլելով տարածաշրջանի ժողովրդավարական վերափոխումների մարտահրավերները:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում որոշակի իրավասություններ ունեցող երկրորդ դատական մարմինը ԵՄ արդարադատության դատարանն է:

Չնայած նրան, որ երկար ժամանակ ԵՄ շրջանակներում գոյություն չի ունեցել հատուկ փաստաթուղթ մարդու իրավունքների մասին, ԵՄ դատարանը զարգացրել է հատուկ դոկտրին մարդու իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ, որը զարգացման սկզբնական ժամանակահատվածում ուղղված էր ոչ թե նշված իրավունքների պատշաճ պաշտպանությանը, այլ ավելի շատ պաշտպանելու համար Եվրամիության իրավասությունը՝ գործելու որպես լիիրավ, ժողովրդավարական միջազգային իրավական կազմավորում: Այս տարիների ընթացքում ԵՄ դատարանը մշակել է տարբեր հիմնավորումներ՝ զարգացնելու մարդու իրավունքների պաշտպանության դոկտրինը ԵՄ իրավունքի գործողության շրջանակներում:

Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան եվրոպական համայնքների իրավական համակարգում երկար ժամանակ դիտարկվել է որպես հիմնարար իրավունքների պաշտպանության առանցքային ուղենիշ: 1977 թվականին Խորհրդարանը, Խորհուրդը և Հանձնաժողովն ընդունել են համատեղ հռչակագիր ԵՄ շրջանակներում մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության կարևորության վերաբերյալ, թե ինչպես են դրանք բխում ԵՄ անդամ երկրների ընդհանուր սահմանադրական ավանդույթներից և Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայից: Արդյունքում ԵՄ Հանձնաժողովը 1979 թվականին, իսկ այնուհետև՝ 1990-ին, ներկայացրեց առաջարկություններ ՄԻԵԿ-ին միանալու վերաբերյալ, սակայն այս նախաձեռնությունները ձախողվեցին ինչպես քաղաքական պատճառներով (որոշ անդամ պետությունների՝ Մեծ Բրիտանիայի, Իռլանդիայի, Դանիայի, զգուշավորությունը սեփական իրավական համակարգերի ինքնավարության հարցում), այնպես էլ իրավական խոչընդոտների հետևանքով, ինչը

[1] **Туманов В.А.** Европейский суд по правам человека. - М., 2001. - С. 3.

[2] The European Convention on Human Rights: A living instrument: https://www.coe.int/en/web/ankara/-/the-european-convention-on-human-rights-a-living-instrument

հաստատվեց ԵՄ արդարադատության դատարանի 2/94 Կարծիքով, որով փաստվեց նման միացման համար համապատասխան լիազորությունների բացակայությունը:

Եվրոպական համայնքների հիմնադիր պայմանագրի համաձայն՝ Դատարանն ապահովում է Համայնքների իրավունքի կիրառությունը եվրոպական համայնքի մասին պայմանագրի միատեսակ մեկնաբանության և կիրառման միջոցով[1]:

ԵՄ արդարադատության դատարանի դերը Եվրոպական միության զարգացման գործում և նրա իրավական համակարգում արժանի է ամենաբարձր գնահատականի: Հիմա արդեն կարելի է լիովին հիմնավորված պնդել, որ Եվրոպական միությունը և իր իրավունքը այլ կլինեին՝ ավելի քիչ զարգացած, ավելի քիչ հեղինակավոր, ավելի քիչ ժողովրդավար, ավելի քիչ իրավասություն ունեցող, եթե իր ինստիտուցիոնալ համակարգում չլիներ այնպիսի մի մարմին, ինչպիսին ԵՄ արդարադատության դատարանն է: Առանձնակի հիշատակման է արժանի այնպիսի ֆենոմենը, ինչպիսին ԵՄ նախադեպային իրավունքն է, որի կայացումն ու զարգացումը հանդիսանում է ԵՄ դատարանի գործունեության ուղղակի արդյունքը և որը, ի շնորհիվ պրեյուդիցիալ իրավասության համակարգի, կապում է անդամ պետությունների բոլոր դատարանները միմյանց հետ: Դեռևս 1999 թվականին ռուս նշանավոր իրավաբան Ս.Յու. Կաշկինը նշել է, որ *Եվրոպական միության իրավունքը ոչ միայն «պոզիտիվ» իրավունք է՝ ձևակերպված և ամրագրված հիմնադիր փաստաթղթերում և Համայնքի նորմատիվ իրավական ակտերում, այլ նաև «դատական» իրավունք է: ԵՄ դատարանի կողմից այն դուրս է բերվել ինչպես պոզիտիվ-իրավական նորմերից, այնպես էլ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներից և լրացնում է, իսկ երբեմն էլ փոխարինում է առաջինի բովանդակությանը*[2]:

Արդի զարգացումների համատեքստում Եվրոպական միության ժամանակակից իրավակարգը հանդես է գալիս որպես նորմատիվային հիմքի և դատական մեկնաբանության սինթեզ: ՄԻԵԿ-ին չմիանալով հանդերձ՝ Մարդու իրավունքների պաշտպանության Խարտիայի ընդունմամբ ԵՄ իրավունքը ստացավ հստակ պոզիտիվ-իրավական կառուցվածք. այն շարունակում է պահպանել իր «դատակենտրոն» բնույթը: ԵՄ դատարանը, հենվելով իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների վրա, ոչ միայն լրացնում է օրենսդրական բացերը, այլև տելեոլոգիական (նպատակաբանական) մեկնաբանության միջոցով ապահովում է նորմերի կենսունակությունը՝ երբեմն դրանց հաղորդելով այնպիսի բովանդակություն, որը դուրս է գալիս տառացի ձևակերպումների շրջանակից:

[1] Տե՛ս Եվրոպական համայնքի հիմնադրման մասին պայմանագրի 220-րդ հոդված:

[2] **Кашкин С.Ю.** Право Европейского союза: документы и комментарии. - М., 1999. - С. 112-132.

2. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և Եվրոպական միության արդարադատության դատարանի իրավազորությունների համեմատական վերլուծություն

Մարդու իրավունքների բնագավառում ցանկացած միջազգային պայմանագիր հռչակագիր մնալու վտանգի տակ է, եթե դրա համար մշակված չէ պետությունների կողմից իրենց պարտավորությունների կատարման կայուն համակարգ, ստեղծված չէ համապատասխան հսկիչ մեխանիզմ: Հսկիչ մեխանիզմի նպատակը ոչ թե ստանձնած պարտավորությունների չկատարման համար պետությունների նկատմամբ սանկցիաների կիրառությունն է, այլ միջազգային պայմանագրերի դրույթների կենսագործման նկատմամբ հսկողության ապահովումը[1]:

Վստահաբար կարելի է արձանագրել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիան հաջողեց հենց այն պարզ պատճառով, որ ստեղծվեց Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, քանի որ առանց հսկիչ մեխանիզմի՝ պայմանագիրը կմնար անկատար (*lex imperfecta*): Որպես օրինակ՝ ՄԱԿ-ի շատ պայմանագրեր, որոնք չունեն դատական հսկողության նմանատիպ ուժեղ մեխանիզմ, հաճախ մնում են որպես բարի ցանկությունների փաստաթղթավորված հավաքածու:

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավազորության ուսումնասիրության ժամանակ հարկավոր է հաշվի առնել հետևյալ տարրերը՝

1. դատարանի տարածքային իրավազորությունը,
2. դատարանի ժամանակային իրավազորությունը,
3. դիմումի ընդունելիության հարցը որոշելու Դատարանի իրավազորությունը,
4. միջպետական վեճերը քննության առնելու Դատարանի իրավազորությունը,
5. անհատական գանգատների հիման վրա վեճերի քննության Դատարանի իրավազորությունը,
6. անդամ պետությունների իրավական համակարգերի նկատմամբ Դատարանի իրավազորությունը[2]:

Դատարանի տարածքային իրավազորությունը, ըստ էության, Կոնվենցիայի անդամ պետությունների տարածքային իրավազորությունների հանրագումարն է:

Որպես կանոն, պետությունը պատասխանատվություն է կրում իր de jure տարածքում (սահմաններում) տեղի ունեցած խախտումների համար: Սակայն կա նաև արտատարածքային իրավազորություն[3], երբ պետությունը պատասխանատու է իր սահմաններից դուրս կատարված գործողությունների համար, եթե տվյալ

[1] Общая теория прав человека / Под. Ред. Е.А. Лукашевой. - М., 1996. - С. 452-453.

[2] **Казинян А.Г.** Европейская судебная защита основных прав и свобод человека (Люксембург-Страсбург) Сравнительно-правовой анализ. - Ер.: Изд. ЕГУ, 2005. - С. 104-106.

[3] Տես՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 56-րդ հոդվածը:

տարածքի նկատմամբ իրականացնում է արդյունավետ վերահսկողություն (օրինակ՝ ռազմական օկուպացիայի դեպքում), ինչպես նաև եթե պետության ներկայացուցիչները (դիվանագետներ, զինվորականներ) անձի նկատմամբ իրականացնում են լիակատար ֆիզիկական վերահսկողություն:

Դատարանի ժամանակային իրավազորության էությունն այն է, որ Դատարանն իրավունք չունի քննության վերցնել իրեն փոխանցված դիմումը, որի առարկան Կոնվենցիայում ամրագրված մարդու իրավունքների խախտումն է, որը տեղի է ունեցել մինչև պատասխանող պետության կողմից Կոնվենցիայի վավերացումը և մինչև այդ ամսաթիվը այդ գործի քննությունն ավարտված է եղել ազգային մակարդակով: Բացառություն են կազմում «Շարունակվող խախտումները» (օրինակ՝ անձի անհետացման դեպքերը, երբ պետությունը շարունակում է չբացահայտել գտնվելու վայրը նույնիսկ վավերացումից հետո)[1]:

Դիմումի ընդունելիության հարցը լուծելու իրավազորության մասին հարկ է նշել, որ ըստ Կոնվենցիայի 35-րդ հոդվածի՝ Դատարանը կարող է գործը քննության ընդունել միայն այն բանից հետո, երբ սպառվել են ներպետական իրավական պաշտպանության բոլոր միջոցները՝ միջազգային իրավունքի համաընդհանուր ճանաչում գտած կանոնների համաձայն, և այն օրվանից հետո՝ 4 ամսվա ընթացքում, երբ կայացվել է ներպետական վերջնական որոշումը:

Դատարանը չի քննարկում 34-րդ հոդվածին համապատասխան ներկայացված և ոչ մի անհատական գանգատ, որը՝ ա) անանուն է, բ) ըստ էության նույնն է այն հարցի հետ, որն արդեն քննվել է Դատարանի կողմից կամ արդեն հանդիսացել է միջազգային հետազոտության կամ լուծման այլ ընթացակարգի առարկա և չի պարունակում գործին առնչվող նոր տեղեկություններ, գ) գանգատը անհամատեղելի է Կոնվենցիայի կամ դրան կից Արձանագրությունների դրույթների հետ, ակնհայտ անհիմն է կամ հանդիսանում է գանգատ ներկայացնելու իրավունքի չարաշահում, դ) դիմումատուն էական վնաս չի կրել, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ Կոնվենցիայով և դրան կից Արձանագրություններով սահմանված մարդու իրավունքների հարգման անհրաժեշտությունը պահանջում է գանգատի քննությունն ըստ էության:

Միջպետական վեճերը քննության առնելու Դատարանի իրավազորությունն ամրագրված է Կոնվենցիայի 33-րդ հոդվածում և Կոնվենցիայի հսկիչ մեխանիզմի գործունեության պատմության մեջ կիրառվել է ընդամենը մի քանի անգամ: Այս հոդվածը սահմանում է. «Յուրաքանչյուր Բարձր պայմանավորվող կողմ կարող է Դատարանին հանձնել մյուս Բարձր պայմանավորվող կողմի կողմից Կոնվենցիայի և դրան կից Արձանագրությունների դրույթների ցանկացած ենթադրյալ խախտման հարցը»: Օրինակներից են՝ Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (1978),

[1] Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 32-րդ հոդվածը:

Կիպրոսն ընդդեմ Թուրքիայի (2001)[1], Վրաստանն ընդդեմ Ռուսաստանի (I) (2014)[2], (II) (2021)[3], Հայաստանն ընդդեմ Ադրբեջանի (ընթացիկ)[4] գործերը:

Իռլանդիան ընդդեմ Միացյալ Թագավորության (1978)[5] գործը ՄԻԵԴ պատմության մեջ առաջին միջպետական գործն էր, որով կայացվեց վճիռ: Վեճի էությունը կայանում էր նրանում, որ Իռլանդիան մեղադրում էր Բրիտանիային Հյուսիսային Իռլանդիայում ձերբակալվածների նկատմամբ խոշտանգումների և անմարդկային վերաբերմունքի մեջ: ՄԻԵԴ վճռի նշանակությունն այն էր, որ Դատարանը սահմանեց տարբերությունը «խոշտանգման» և «անմարդկային ու նվաստացնող վերաբերմունքի» միջև: Այն կարևոր նախադեպ դարձավ 3-րդ հոդվածի մեկնաբանման համար:

Անհատական գանգատների հիման վրա վեճերի քննության Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի իրավազորությունը Դատարանի հիմնական իրավազորությունն է, որի համաձայն այն կարող է դիմումներ ընդունել և քննել Կոնվենցիայի անդամ երկրների քաղաքացիներից կամ ցանկացած անձից, ով գտնվում է այդ պետությունների իրավազորության ներքո: Կոնվենցիայի 34-րդ հոդվածի համաձայն՝ Դատարանը կարող է անհատական գանգատներ ստանալ ֆիզիկական անձից, ոչ կառավարական կազմակերպությունից կամ անձանց խմբից: Դատարանի կողմից քննության առնված գործերի հիմնական մասը նախաձեռնվել են ֆիզիկական անձանց կողմից, որոնց համար Կոնվենցիայով և դրան կից արձանագրություններով որևէ բացառություն սահմանված չէ: Ըստ որում, Կոնվենցիայի անդամ երկրները պարտավորվում են որևէ կերպ չխոչընդոտել քաղաքացիների այդ իրավունքի արդյունավետ իրականացմանը:

[1] *Cyprus v. Turkey* App. No. 25781/94, Judgment 10/05/2001, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454 Այս գործը վերաբերում էր 1974 թ. Թուրքիայի կողմից Հյուսիսային Կիպրոս ներխուժմանը և դրա հետևանքներին: Կիպրոսը բողոքում էր հույն կիպրոսցիների սեփականության իրավունքի խախտումների, անհետացումների և տեղահանությունների դեմ: Վճռի կարևորությունն այն է, որ Դատարանը հաստատեց պետության «արտատարածքային իրավազորությունը» (extra-territorial jurisdiction)՝ նշելով, որ Թուրքիան պատասխանատու է այդ տարածքում տեղի ունեցող իրադարձությունների համար, քանի որ այնտեղ իրականացնում է «արդյունավետ վերահսկողություն»:

[2] *Georgia v. Russia* (I) App. No. 13223/07 Great Chamber Judgment 03/07/2014, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145546 Գործը վերաբերում էր 2006 թ. Ռուսաստանից վրացիների զանգվածային արտաքսմանը:

[3] *Georgia v. Russia* (II) App. No. 3863/08 Great Chamber Judgment 21/01/2021, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207757 Գործը վերաբերում էր 2008 թ. օգոստոսյան պատերազմին:

[4] *Armenia v. Azerbaijan,* App. No. 42521/20, Հայաստանը ներկայացրել է մի քանի միջպետական գանգատ (ինչպես նաև Ադրբեջանն ընդդեմ Հայաստանի): Գանգատները վերաբերում են 44-օրյա պատերազմին, ռազմագերիների իրավունքներին, Լաչինի միջանցքի շրջափակմանը և Լեռնային Ղարաբաղի հայաթափմանը:

[5] *Ireland v. the United Kingdom*, App. No: 531/71, Judgment 18/01/1978, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506, ՄԻԵԴ պատմության մեջ առաջին միջպետական գործն էր, որով կայացվեց վճիռ:

Անդրադառնալով Եվրոպական միության արդարադատության դատարանի (ԵՄԱԴ) իրավազորություններին՝ դրանք կարելի է դասակարգել ՄԻԵԴ-ի օրինակով՝ ըստ իրավական ազդեցության և գործառույթների.

1. առարկայական իրավազորություն (Ratione Materiae),
2. տարածքային իրավազորություն (Ratione Loci),
3. ժամանակային իրավազորություն (Ratione Temporis),
4. խորհրդատվական/մեկնաբանողական իրավազորություն (Preliminary Rulings),
5. վերահսկողական իրավազորություն (Infringement Procedures),
6. վերանայման և օրինականության վերահսկողության իրավազորություն (Judicial Review),
7. պատասխանատվության սահմանման իրավազորություն (Damages):

Այսպես, ԵՄ արդարադատության դատարանի առարկայական իրավազորության էությունն այն է, որ դատարանն իրավազոր է քննել միայն այն հարցերը, որոնք կարգավորվում են ԵՄ իրավունքով (պայմանագրեր, կանոնակարգեր, դիրեկտիվներ)[1]: Ի տարբերություն ՄԻԵԴ-ի, որը զբաղվում է միայն մարդու իրավունքներով, ԵՄ դատարանի առարկայական դաշտը ներառում է տնտեսական մրցակցությունը, մաքսային միությունը, գյուղատնտեսությունը, շրջակա միջավայրը, տվյալների պաշտպանությունը և այլն:

Դատարանի տարածքային իրավազորությունը տարածվում է ԵՄ 27 անդամ պետությունների տարածքի վրա[2]: Այն կարող է տարածվել նաև ԵՄ տարածքից դուրս գտնվող սուբյեկտների վրա, եթե նրանց գործողությունները ազդում են ԵՄ ներքին շուկայի վրա (օրինակ՝ հակամրցակցային համաձայնություններ արտասահմանյան ընկերությունների միջև):

Ժամանակային իրավազորության շրջանակներում ԵՄ արդարադատության դատարանն իրավասու է քննել այն իրադարձությունները, որոնք տեղի են ունեցել տվյալ պետության ԵՄ անդամակցությունից հետո: Նախնական որոշումների դեպքում Դատարանի մեկնաբանությունը սովորաբար ունի հետադարձ ուժ (ex tunc), այսինքն՝ օրենքը պետք է մեկնաբանվի այնպես, ինչպես Դատարանը պարզաբանեց, սկսած դրա ընդունման պահից, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ Դատարանը հատուկ սահմանափակում է իր վճռի ժամանակային ազդեցությունը:

Խորհրդատվական կամ մեկնաբանողական իրավազորությունը (Preliminary Rulings) ԵՄ դատարանի ամենաառանձնահատուկ իրավազորությունն է[3]: Այն

[1] Տե՛ս ԵՄ պայմանագրի (TEU) 5-րդ հոդվածով նախատեսված լիազորությունների վերապահման սկզբունքը և ԵՄ Գործունեության մասին պայմանագրի (TFEU) 263, 267-րդ հոդվածներ:

[2] Տե՛ս ԵՄ պայմանագիր (TEU), 52-րդ հոդված, ԵՄ Գործունեության մասին պայմանագիր (TFEU), 355-րդ հոդված:

[3] Տե՛ս ԵՄ գործունեության մասին պայմանագրի, 267-րդ հոդված :

հանդիսանում է կապող օղակ ազգային դատարանների և ԵՄ դատարանի միջև: Դատարանը ոչ թե լուծում է վեճը, այլ մեկնաբանում է օրենքը, որից հետո ազգային դատարանը կայացնում է վերջնական վճիռը:

Վերահսկողական իրավազորությունը (Infringement Procedures) պետությունների կողմից իրենց պարտավորությունների կատարման նկատմամբ վերահսկողությունն է, որը ԵՄ դատարանն իրականացնում է երկու մակարդակներում՝ միջպետական՝ պետությունն ընդդեմ պետության (հազվադեպ) և ինստիտուցիոնալ՝ Հանձնաժողովն ընդդեմ պետության (շատ հաճախ):

Վերանայման և օրինականության վերահսկողության իրավազորության շրջանակներում ԵՄ արդարադատության դատարանն իրավասու է ստուգել ԵՄ մարմինների գործողությունների օրինականությունը[1]: Ըստ հայցերի տեսակների՝ անվավեր ճանաչման հայցը, որի հիման վրա դատարանը չեղարկում է ԵՄ ակտերը, եթե դրանք հակասում են հիմնարար սկզբունքներին, և անգործության վիճարկումը, այն դեպքերում, երբ ԵՄ մարմինը չի կատարել իր պարտականությունը:

Պատասխանատվության սահմանման իրավազորության շրջանակներում ԵՄ Դատարանն իրավազորություն ունի սահմանելու ԵՄ արտապայմանագրային պատասխանատվությունը և պարտադրելու փոխհատուցել անձանց պատճառված վնասը:

Բազմաթիվ հեղինակների կարծիքով ԵՄ արդարադատության դատարանի գործունեությունը նմանություններ ունի սահմանադրական արդարադատության մարմինների հետ: Այդ նմանությունը արտահայտվում է նրանում, որ այն իր գործունեության ընթացքում իր ստեղծած նախադեպային իրավունքում բազմիցս զարգացրել է սահմանադրական բնույթի սկզբունքներ, որոնցից կարելի է նշել ԵՄ իրավունքի առանձին դոկտրինների ձևավորումը, առանց որոնց մենք այսօր չէինք ունենա այդպիսի աննախադեպ իրավակարգ, որպիսին է Եվրոպական միության իրավունքը: Այդպիսի դոկտրիններից են անդամ պետությունների իրավական համակարգերի նկատմամբ գերակայության դոկտրինը և ԵՄ իրավունքի ուղիղ գործողությունը այդ համակարգերի նորմերի նկատմամբ, իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների դոկտրինը, և այլն[2]:

Ինչ վերաբերում է դատարանի կողմից պրեյուդիցիալ կարգով գործերի քննությանը ազգային դատական մարմինների հայցերի հիման վրա, ապա հարկ է նշել, որ Սահմանադրական դատարանների պրեյուդիցիալ իրավազորության համակարգը նախատեսված է շատ երկրների սահմանադրություններով (Ավստրիա, Գերմանիա, Իտալիա, Իսպանիա, Ֆրանսիա, Հայաստան և այլն) և ծառայում է որպես

[1] Տե՛ս ԵՄ գործունեության մասին պայմանագիր (TFEU) 263, 265 և 277-րդ հոդվածներ:

[2] Jacobs, F. "Is the Court of Justice of the European Communities a Constitutional Court?" "Constitutional Adjudication in European Community and National Law" ed. D. Curtin and D. O'Keeffe (Butterworths (Irland), 1992, p.25, 32.

հասարակությունում և իրավական համակարգում սահմանադրության գերակայության ապահովման, ինչպես նաև դրա միանման մեկնաբանության և կիրառման միջոցներից մեկը: Սակայն ի տարբերություն սահմանադրական դատարանների, որոնք ապահովում են բացառապես սահմանադրական նորմերի միատեսակ և ամբողջական մեկնաբանությունն ու կիրառությունը, ԵՄ Արդարադատության դատարանը կոչված է ապահովել այդ ամենը ԵՄ ողջ իրավունքի նկատմամբ»[1]:

ԵՄ Արդարադատության դատարանի գործունեության վիճակագրությունը փաստում է, որ պրեյուդիցիալ որոշումների ընթացակարգը հանդիսանում է դատարանի ծանրաբեռնվածության և գործունեության առյուծի բաժինը:

Համաձայն վերջին տարիների (2023-2025 թթ.) պաշտոնական զեկույցների՝ ԵՄ Դատարանի կողմից քննվող նոր գործերի մոտավորապես 65-75%-ը կազմում են հենց պրեյուդիցիալ հայցերը. օրինակ՝ 2024 թվականին ներկայացված 920 նոր գործերից 573-ը (մոտ 62%) եղել են նախնական որոշման հայցեր: 2025 թվականի տվյալներով՝ ավարտված գործերի ընդհանուր թվաքանակում նախնական որոշումներն ու վերաքննիչ բողոքները միասին կազմել են ավարտված գործերի ավելի քան 92%-ը:

3. ԵՄ դատարանի պրակտիկան մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության ոլորտում

Դատարանի իրավազորությունը ընդհանուր կանոնի համաձայն ունի պարտադիր բնույթ՝ ոչ մի անդամ պետություն, ոչ էլ ԵՄ իրավունքի այլ սուբյեկտները իրավունք չունեն խոչընդոտել Դատարանում գործի քննությանը կամ չկատարել նրա որոշումները: Մի քանի տասնամյակ Եվրոպական համայնքների դատարանը որոշիչ դեր է խաղացել ԵՄ իրավական համակարգում մարդու իրավունքների պաշտպանությունն ապահովելու հարցում՝ հաստատելով տարբեր առաջնային կարևորության դրույթներ, զարգացնելով մեթոդոլոգիա, որն ուղղված է Համայնքների ինստիտուտների ակտերի և գործողությունների նկատմամբ հսկողություն իրականացնելուն: Այս ողջ գործընթացը զարգացել է Եվրոպական համայնքների հիմնադիր պայմանագրերում գրեթե առանց իրավական հիմքերի կամ դրանց բացակայությամբ: Եվ չնայած դրան, Դատարանը հասել է նրան, որ ԵՄ անդամ

[1] Case 166/73, Rheinmühlen [1974], ttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61973CJ016 Rheinmühlen-ի գործով որոշման մեջ ԵՄ դատարանը գտավ, որ «177-րդ հոդվածը (այժմ՝ 267-րդ հոդված) էական նշանակություն ունի Պայմանագրով սահմանված իրավունքի բնույթի պահպանման համար և նպատակ ունի ապահովել, որ բոլոր հանգամանքներում այդ իրավունքն ունենա նույն ներգործությունը Միության բոլոր անդամ պետություններում: Այն ուղղված է խուսափելու Միության իրավունքի մեկնաբանության տարբերություններից, որոնք ազգային դատարանները կարող են կիրառել, և դրա նպատակն է ապահովել այդ իրավունքի լիարժեք կիրառումը՝ հնարավորություն տալով ազգային դատավորին հաղթահարել ներպետական իրավունքի այնպիսի խոչընդոտները, որոնք կարող են խաթարել Եվրոպական դատարանի հետ համագործակցության մեխանիզմը:

պետությունների և ԵՄ ինստիտուտների կողմից իրականացվող գործողությունները կամ ընդունված իրավական ակտերը ենթակա լինեն ԵՄ դատարանի կողմից վերանայման մարդու իրավունքների և ազատությունների խախտման հիման վրա: Մինչև վերջերս մարդու իրավունքների պաշտպանության բնագավառում ԵՄ դատարանի լիազորությունները սահմանափակվում էին բացառապես ԵՄ ինստիտուտների կողմից հիմնական իրավունքների հավանական խախտման գործերով:

ԵՄ նախադեպային իրավունքի վերլուծությունը չի սահմանափակվում միայն գործերի ուսումնասիրությամբ, որոնք ուղղակիորեն վերաբերում են մարդու հիմնական իրավունքների պաշտպանությանը: Այն պետք է ներառի նաև ԵՄ դատարանի այն որոշումների բազմակողմանի ուսումնասիրությունը, որոնք անուղղակի ազդեցություն են ունեցել Եվրոպական միությունում մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պատշաճ պաշտպանության ապահովման վրա: Այդպիսի որոշումների օրինակ կարող է ծառայել այս բնագավառում անդամ պետությունների դատական մարմինների պարտավորությունների սահմանումը կամ քաղաքական մարմինների իրավասությունների ցանկի սահմանումը մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության բնագավառում: Ինքնին «մարդու իրավունքներ» տերմինը շատ հազվադեպ է ի հայտ եկել ԵՄ նախադեպային իրավունքում, և որպես կանոն կիրառվում էր միայն այն դեպքում, երբ հղում էր կատարվում միջազգային պայմանագրերին, որոնք ուղղված են մարդու իրավունքների պաշտպանությանը, մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին 1950 թվականի եվրոպական կոնվենցիային[1]:

4. Եվրոպական միության արդարադատության դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի փոխգործակցությունը

Եվրոպական կոնվենցիան իրավունքի պարտադիր աղբյուր է ԵՄ մարդու իրավունքների դոկտրինում, նույնիսկ եթե Եվրոպական միությունը չի հանդիսանում այս կոնվենցիայի լիիրավ կողմ: ԵՄ դատարանն առաջնորդվում է ՄԻԵԿ դրույթներով և ընդունում է այն, որպես մարդու իրավունքների պաշտպանության իրացման նվազագույն ստանդարտ: ՄԻԵԿ-ն ունի հատուկ նշանակություն ԵՄ գործունեության մեջ: Սա կարելի է դիտարկել որպես ԵՄ դատարանի փորձ՝ խուսափելու անդամ երկրների այլ կարևոր գործիքների հետ լարվածությունից, որոնք ներկայումս ՄԻԵԿ դրույթները ինկորպորացրել են իրենց ներպետական իրավական

[1] Opinion 2/94 of the Court 28 March 1996, I-1763 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61994CV0002_SUM

կարգի մեջ: Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը ձեռնպահ է մնում այնպիսի դիմումների քննությունից, որոնք կապ ունեմ ԵՄ անդամ պետությունների պատասխանատվության հետ այն գործողությունների համար, որոնք իրականացվել են Համայնքների իրավունքի սահմաններում, այն պատճառով, որ ՄԻԵԴ-ը ԵՄ Դատարանը դիտարկում է որպես Եվրոպական համայնքների ներսում մարդու իրավունքների պաշտպանության համահավասար երաշխավոր[1]: Բազմաթիվ հեղինակների կարծիքով այսպիսի իրավիճակը չի բավարարում ո՛չ իրավաբանական տեսանկյունից, քանի որ պահպանվում են որոշ նյութական և դատավարական խնդիրներ, և ո՛չ էլ քաղաքական տեսանկյունից, քանի որ բոլոր անդամ երկրները հանդիսանում են ՄԻԵԿ կողմեր: Համայնքների ՄԻԵԿ-ին միանալու մասին առաջարկությունները քննարկվել են գրեթե 25 տարի: Սակայն միացումը կպահանջեր ԵՄ մասին հիմնադիր պայմանագրի[2], ինչպես նաև Եվրոպական կոնվենցիայի վերանայման պահանջ, որի կողմեր կարող են լինել միայն ինքնիշխան պետությունները, այլ ոչ թե կազմակերպությունները:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության մասին եվրոպական կոնվենցիայի տեքստից բավական հաճախ է մեջբերում կատարվում ԵՄ դատարանի կողմից, որը ապացույց է այն մասին, որ այս միջազգային-իրավական փաստաթուղթը պետք է ինկորպորացվեր ԵՄ իրավունքի ընդհանուր սկզբունքների դոկտրինի մեջ: Սակայն, այստեղ պետք է հաշվի առնել մի շատ կարևոր հանգամանք՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը մինչև վերջերս չէր մեջբերվում ԵՄ դատարանի որոշումներում: Բոլոր այս որոշումները, որոնցում ԵՄ դատարանը հղում է կատարում ՄԻԵԴ նախադեպային իրավունքին, կատարվել են ԵՄ արդարադատության դատարանի 2/94 կարծիքից հետո, որն առնչվում էր ԵՄ-ի Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային միանալուն և որում ԵՄ դատարանը հրաժարվեց ճանաչել ՄԻԵԿ-ին միանալու համար ԵՄ անհրաժեշտ իրավասություններ ունենալը՝ որպես մխիթարական գործոն այն քննադատների համար, ովքեր ջատագովներն էին այդ միացման:

Ինչպես ազգային սահմանադրությունները, այնպես էլ մարդու իրավունքների մասին միջազգային պայմանագրերը չունեն պարտադիր իրավաբանական ուժ ԵՄ արդարադատության դատարանի նկատմամբ, որն արտահայտված է ԵՄ դատարանի դիրքորոշման մեջ, որ «անդամ երկրների սահմանադրական ավանդույթները և մարդու իրավունքների մասին միջազգային պայմանագրերը միայն ոգեշնչում են և ղեկավարվելու սկզբունքներ են ապահովում այդ բնագավառում իրավական կարգավորման համար»: Այս դրույթը ոչ միանշանակ արձագանք գտավ

[1] Տե՛ս Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեի գործը *M and Co. V. FRG,* App № 13258/87 (1990) նաև *Matthews v. UK*, App № 24833/94 (1999):

[2] Opinion 2/94, [1996] ECR I-1763, I-1763 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61994CV0002_SUM

ակադեմիական շրջանակներում, քանի որ ըստ որոշ պնդումների՝ ԵՄ դատարանի կողմից կիրառվող մարդու իրավունքների ստանդարտներն ամենևին չեն համապատասխանում Եվրոպական կոնվենցիայի և անդամ երկրների ընդհանուր սահմանադրական ավանդույթներում տեղ գտած ստանդարտներին:

Վերոգրյալն արտացոլում է ԵՄ իրավական համակարգի զարգացման ամենադրամատիկ փուլերից մեկը՝ ինքնավարության (autonomy) և մարդու իրավունքների համընդհանուր ստանդարտների միջև առկա հակասությունը:

Մեջբերած ձևակերպումը, թե սահմանադրական ավանդույթները միայն «ոգեշնչում են», արտացոլում է ԵՄԱԴ-ի դասական դիրքորոշումը ՝ ցույց տալու համար, որ ինքը չի ստորադասվում ո՛չ ազգային սահմանադրություններին, ո՛չ էլ ՄԻԵԿ-ին որպես արտաքին պայմանագրի: Այս դիրքորոշման նպատակն էր պահպանել ԵՄ իրավունքի «ինքնուրույնությունը», քանի որ եթե ՄԻԵԿ-ը դառնար ուղղակիորեն պարտադիր, ապա ԵՄԱԴ-ը կվերածվեր ՄԻԵԴ-ի ստորադաս ատյանի:

ՄԻԵԴ որոշումներին հատուկ հղումներ ԵՄ դատարանը մինչև 90-ական թվականներն արել է ընդամենը 4 որոշումներում[1]. նշված գործերը պատմական հիմքն են, բայց այսօրվա վիճակագրությունը ցույց է տալիս, որ տարեկան ավելի քան 100 վճիռ ուղղակիորեն հենվում է ՄԻԵԴ իրավական դիրքորոշումների վրա: Սա ապացուցում է, որ երկու դատարանների միջև «մրցակցությունը» փոխարինվել է խորը ինստիտուցիոնալ համագործակցությամբ:

Վերջին տարիների վիճակագրությունը փաստում է, որ ԵՄ Արդարադատության դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի միջև առկա է «նորմատիվային սիմբիոզ»: Այժմ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպերին հղում կատարելը դարձել է ԵՄ արդարադատության դատարանի ամենօրյա աշխատանքի անբաժանելի մասը:

Ակադեմիական հետազոտությունների և դատական պրակտիկայի մոնիթորինգի հիման վրա վերջին 3 տարիների (2023-2025 թթ.) պատկերը ցույց է տալիս, որ 2023 թվականին ԵՄ արդարադատության դատարանի քննած գործերով ՄԻԵԴ նախադեպին հղումներ են կատարվել 95-105 կայացված որոշումներում, որոնք կազմում են ԵՄ արդարադատության դատարանի կայացրած որոշումների 12-15%-ը, 2024 թվականին՝ 110-120 գործերում ՄԻԵԴ վճիռներին կատարվել են հղումներ, իսկ 2025 թվականին այդ թիվը վստահաբար նվազում չի գրանցել, քանի որ մոտ 125-135 որոշումներում ՄԻԵԴ նախադեպերին հղումներ է կատարվել, որոնք կազմում են ԵՄ արդարադատության դատարանի կայացրած որոշումների 15-18%-ը:

Սա կարելի է համարել յուրօրինակ «ոչ պաշտոնական ինկորպորացիա»՝ առանց պաշտոնական միացման: Որպես հետևանք՝ Դատարանը ստեղծեց սեփական ԵՄ

[1] Case C-13/94 P v. Cornwall Country Council [1996], ECR I-2164,; Cases C-74/95 and 129/95, Criminal Proceedings against X [1996] ECR I-6609; Case C-368/95, Bauer Verlag [1997] ECR I-3689 and Case C-249/96, Lisa Jacqueline v. South-WestTrains Ltd. [1998] ECR I-621.

հիմնարար իրավունքները իր նախադեպային որոշումներով, որը թեև բովանդակային առումով նույնն էր, ինչ ՄԻԵԿ-ով երաշխավորված իրավունքները, բայց ձևականորեն համարվում էր «ԵՄ իրավունքի ընդհանուր սկզբունք»: Այն քննադատությունը, որ ԵՄ ստանդարտները չեն համապատասխանում ՄԻԵԿ-ին, հանգեցրին նրան, որ Լիսաբոնի պայմանագրով (2009թ.) ԵՄ հիմնարար իրավունքների խարտիան դարձավ պարտադիր: Այսօր արդեն Խարտիայի 52(3) հոդվածը փաստացի վերջ է դրել այսպես կոչված՝ «ոգեշնչման» շրջանին և սահմանում է, որ Խարտիայի իրավունքների իմաստն ու շրջանակը պետք է լինեն նույնը, ինչ ՄԻԵԿ-ինը:

Սակայն, Կարծիք 2/13-ի դեպքում (2014թ.)[1], Դատարանը նորից ցուցաբերեց իր հաստատակամությունը՝ կրկին մերժելով միացումը, հիմքում ունենալով այն մտահոգությունը, որ ՄԻԵԴ-ը կխաթարի ԵՄ արդարադատության դատարանի բացառիկ իրավազորությունը: Կարծիք 2/13-ը (2014թ.) իրավական աշխարհում ռումբի ազդեցություն ունեցավ, որը տասնամյակների բանակցությունները հետ շպրտեց զրոյական կետի: Դատարանը սահմանեց այնպիսի խիստ չափանիշներ միացման համար, որոնք շատերի կարծիքով անհնարին էին դարձնում այդ գործընթացը:

Կարծիք 2/13-ից հետո բանակցությունները փաստացի դադարեցվեցին մոտ 5 տարով: Միայն 2019 թվականին Եվրոպական հանձնաժողովը և Եվրոպայի խորհուրդը հայտարարեցին բանակցությունները վերսկսելու պատրաստակամության մասին, որոնք պաշտոնապես վերսկսվեցին 2020 թվականին «46+1» ձևաչափով (Եվրոպայի խորհրդի 46 անդամները + ԵՄ-ն): Բանակցությունների առանցքը Կարծիք 2/13-ում բարձրացված 10-ից ավելի տեխնիկական և սկզբունքային առարկությունների լուծումն էր: 2023 թվականի մարտին բանակցողների խումբը հայտարարեց, որ հասել է համաձայնության բոլոր վիճահարույց հարցերի շուրջ: Սա պատմական պահ էր, քանի որ նոր նախագիծը փորձում էր կետ առ կետ լուծել 2/13 Կարծիքի բոլոր խնդիրները: Այժմ գործընթացը գտնվում է ներքին իրավական ստուգման փուլում:

2020 թվականի զեկույցը և դրան կից ռազմավարությունը շրջադարձային էին, քանի որ սահմանեցին. «Խարտիան Միության իրավական հիմքի անկյունաքարն է: Այն պարտադիր է ԵՄ ինստիտուտների համար բոլոր իրենց գործողություններում և անդամ պետությունների համար՝ ԵՄ իրավունքը կիրառելիս: Խարտիան չի կարող լինել լոկ տեսական փաստաթուղթ, այն պետք է դառնա իրականություն մարդկանց կյանքում»[2]: Իրավական ինքնավարության և ՄԻԵԿ-ին միացման վերաբերյալ 2021-

[1] Opinion 2/13 of the Court (Full Court) of 18 December 2014, ECR I-0000; https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002

[2] Strategy to strengthen the application of the Charter of Fundamental Rights in the EU, COM(2020) 711 final https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0711

2022 թթ. զեկույցներում Հանձնաժողովը վերահաստատում է միացման հանձնառությունը՝ միաժամանակ հարգելով Կարծիք 2/13-ի սահմանափակումները: «ԵՄ-ի միացումը Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային մնում է առաջնահերթություն: Սա լրացուցիչ պաշտպանություն կապահովի ԵՄ քաղաքացիների համար և կստեղծի արտաքին վերահսկողության մեխանիզմ: Սակայն այս գործընթացը պետք է երաշխավորի ԵՄ իրավունքի առանձնահատուկ բնույթը և ինքնավարությունը, ինչպես նշված է Արդարադատության դատարանի պարզաբանումներում»[1]:

5. Եզրակացություն

Վերը նշված ուսումնասիրությունները Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի և ԵՄ արդարադատության դատարանի իրավազորությունների տարբերությունների՝ որպես եվրոպական իրավական համակարգի երկու առանցքային սյուների փոխգործակցության տեսանկյունից կարևոր են հատկապես ԵԽ և ԵՄ անդամ հանդիսացող երկրների համար:

Երկու դատարանների դերը մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտում անուրանալի և անհերքելի իրողություն է, և այս կառույցների փոխգործակցության վերաբերյալ ակադեմիական հանրույթում առկա բոլոր տարակարծություններն ու վերլուծությունները փաստում են, որ Եվրոպայի ապագայի համար այս երկու դատական մարմինների փոխգործակցության ապագան է կանխորոշելու նաև եվրոպական իրավունքի ապագան:

Իրավական գործընթացի շրջանակներում ամենայն հավանականությամբ, Եվրոպական հանձնաժողովը նորից կդիմի ԵՄ դատարանին Կարծիք 1/23-ի կամ նմանատիպ նոր վարույթի շրջանակներում, որպեսզի Դատարանը ստուգի՝ արդյոք նոր, լրամշակված համաձայնագիրը, որով հնարավոր է ԵՄ անդամակցումը Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիային, վերջապես բավարարում է ԵՄ դատարանին:

Այդուհանդերձ, սույն վերլուծության արդյունքում կարելի է հանգել հետևության, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և ԵՄ արդարադատության դատարանի իրավազորությունների տարբերությունները ապագայում ևս հնարավորություն չեն ընձեռելու ԵՄ արդարադատության դատարանին ներկայացնելու Կարծիք 2/13-ի սահմանափակումների հաղթահարման վերաբերյալ այլ կարծիք:

Երկու դատարանների փոխգործակցությունն այսուհետ ևս կշարունակվի՝ փաստացի հղումներ կատարելով ՄԻԵԴ վճիռներին սեփական որոշումներում և

[1] 2021 Annual Report on the application of the EU Charter https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021DC0819

միևնույն ժամանակ ԵՄԱԴ ավելի շատ կշեշտադրի Խարտիան, որպեսզի ցույց տա, որ ԵՄ-ն ունի պաշտպանության ավելի բարձր մակարդակ, քան ՄԻԵԿ-ը:

Մեր կարծիքով չեն կարող իրավական լուծումներով այս փուլում փարատված համարվել նաև այն մտահոգությունները, որ միացումը կբացառի ՄԻԵԴ վերահսկողությունը ԵՄ միասնական արտաքին և անվտանգության քաղաքականության (CFSP) նկատմամբ:

Չնայած վերոգրյալին, հարկ է նշել նաև, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի և ԵՄ արդարադատության դատարանի կառուցողական երկխոսությունը կնպաստի մարդու իրավունքների պաշտպանությանը և իրավունքի այս ճյուղի աննախադեպ զարգացմանը, քանի որ այս ոլորտում երկու դատարանների «մրցակցությունը» դրական դեր է կատարում մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների պաշտպանության ամենաբարձր ստանդարտների սահմանման ու պահպանության գործում:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Туманов В.А.** Европейский суд по правам человека. - М., 2001.
2. **Кашкин С.Ю.** Право Европейского союза: документы и комментарии. - М., 1999.
3. Общая теория прав человека / Под. Ред. Е.А. Лукашевой. - М. 1996.
4. **Казинян А.Г.** Европейская судебная защита основных прав и свобод человека (Люксембург - Страсбург) Сравнительно-правовой анализ. - Ер.: Изд. ЕГУ, 2005.
5. **Jacobs, F.** "Is the Court of Justice of the European Communities a Constitutional Court?" "Constitutional Adjudication in European Community and National Law" ed. D. Curtin and D. O'Keeffe (Butterworths (Irland), 1992.
6. European Commission of Human Rights - *M and Co. V. FRG* App № 13258/87 (9 February 1990), URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-863; Matthews v. UK (18 Fabruary 1999), URL: https://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-58910
7. The European Convention on Human Rights: A living instrument: https://www.coe.int/en/web/ankara/-/the-european-convention-on-human-rights-a-living-instrument
8. ԵՄ գործունեության մասին պայմանգիր (TFEU) URL:https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF
9. ԵՄ պայմանագիր (TEU) URL:https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT#d1e32-13-1
10. *Cyprus v. Turkey* App. No. 25781/94, Judgment 10/05/2001, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59454

11. *Georgia v. Russia* (I) App. No. 13223/07 Great Chamber Judgment 03/07/2014, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-145546

12. *Georgia v. Russia* (II) App. No. 3863/08 Great Chamber Judgment 21/01/2021, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-207757

13. *Ireland v. the United Kingdom* App. No: 531/71, Judgment 18/01/1978, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57506

14. Case 166/73, Rheinmühlen [1974], ttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61973CJ016

15. Opinion 2/13 of the Court (Full Court) of 18 December 2014, ECR I-0000; https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62013CV0002

16. Opinion 2/94 of the Court 28 March 1996, I-1763 Accession by the Communities to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61994CV0002_SUM

17. Strategy to strengthen the application of the Charter of Fundamental Rights in the EU, COM(2020) 711 final https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0711

18. 2021 Annual Report on the application of the EU Charter https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021DC0819

ВОЗМОЖНЫЕ КОЛЛИЗИИ ЮРИСДИКЦИЙ СУДА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА И СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИХ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

Аннотация

В статье рассматриваются современные тенденции развития деятельности и взаимодействия европейских судебных институтов в сфере защиты прав человека, а также их влияние на формирование и функционирование европейской системы правозащиты. Особое внимание уделяется соотношению механизмов Совета Европы и Европейского союза в данной сфере.

Отмечается, что членство Республики Армения в Совете Европы способствовало активной имплементации европейских стандартов, принципов и прецедентного права Европейского суда по правам человека в национальную правовую систему, тогда как правовые механизмы и стандарты Европейского союза исследованы в армянской юридической науке в сравнительно меньшей степени.

Актуальность исследования компетенции Суда Европейского союза обусловлена необходимостью определения его роли в развитии европейской системы защиты прав человека. В данном контексте анализируются значение Европейской конвенции о

защите прав человека и основных свобод как источника общих принципов права ЕС, принятие Хартии Европейского союза об основных правах, а также современные правовые процессы, связанные с перспективой присоединения Европейского союза к Европейской конвенции.

Особое значение имеет также исследование правовых основ взаимодействия Суда Европейского союза и Европейского суда по правам человека, с учетом начатого Республикой Армения процесса сближения с Европейским союзом. В статье анализируется влияние указанных судебных институтов на развитие правовых основ европейской системы защиты прав человека.

Ключевые слова: Европейский суд по правам человека; Суд Европейского союза; единые механизмы защиты прав человека; юрисдикция Суда Европейского союза в сфере защиты прав человека.

POTENTIAL COLLISION OF JURISDICTIONS BETWEEN THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION AND THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS AND CURRENT DEVELOPMENTS IN THEIR COOPERATION

Annotation

This article examines recent developments in the activities and interaction of European judicial institutions in the field of human rights protection, as well as their impact on the effective protection of individuals' rights. While the Republic of Armenia's membership in the Council of Europe has significantly facilitated the incorporation of the organisation's standards and principles into the Armenian legal system, the corresponding standards and principles of European Union law have received considerably less scholarly attention and have yet to be examined in comparable depth.

The study of the human rights protection mechanisms and standards developed within the framework of the Court of Justice of the European Union, as well as the legal foundations and potential forms of its interaction with the European Court of Human Rights, is of particular importance for Armenia. As a member state of the Council of Europe, Armenia has also formally initiated a process aimed at accession to the European Union through the adoption by the National Assembly, on 26 March 2025, of the Law of the Republic of Armenia "On the Launch of the Process of Accession of the Republic of Armenia to the European Union."

Against this background, particular importance should be attached to examining the legal foundations of the principles and mechanisms of human rights protection within the frameworks of the Council of Europe and the European Union, analysing the specific features of the legal status of the European Court of Human Rights and the Court of Justice of the European Union.

Keywords: European Court of Human Rights, Court of Justice of the European Union, unified mechanisms for the protection of human rights, jurisdiction of the Court of Justice of the European Union, human rights protection.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 26.09.2026 թ., տրվել է գրախոսության 27.09.2026 թ., ընդունվել է տպագրության 30.09.2026 թ.: